

NOVINKY ZAHRANIČNÍ KNIHOVNICKÉ LITERATURY

BOBIS, Laurence. Le patrimoine de l'Observatoire de Paris: chantier ou laboratoire? [Památkový fond Pařížské observatoře: skladiště nebo laboratoř?]. *Ar(abes)ques*. 2013, n°. 69, s. 14–15.

ISSN 2108-7016.

Dostupný také z: <http://www.abes.fr/Arabesques/Arabesques-n-69>.

Historicky cenné sbírky Pařížské observatoře zahrnují široké spektrum dokumentů od knižních publikací a archivních materiálů až po muzejní předměty jako jsou hudební nástroje, malby, sochy, kresby, nábytek, přístroje, vědecké fotografie atd. Dnes jsou tyto kolekce spravovány knihovnou, která byla založena v roce 1785 a přičleněna k archivu Observatoře (denní záznamy o naměřených teplotách a tlaku vzduchu se zde vedly a ukládaly pravidelně od roku 1671). Autorka stručně rekapituluje historii této astronomické knihovny, na jejíž současnosti se odráží složitý vývoj instituce, jejíž součástí byla. V důsledku toho dnes knihovna spravuje ryze knihovní fondy spolu s památkovými soubory archivního a muzejního charakteru.

„Astronomická knihovna“ spolu s archivem Observatoře získala brzy po svém založení cenné sbírky přebírané francouzským státem po roce 1789 v důsledku revolučních konfiskací (včetně knižních dublet Národní knihovny či astronomických kolekcí královského námořnictva založených Josephem Nicolasem Delisleem), dále např. rukopisy členů Úřadu pro míry (Bureau des longitudes), v jehož vedení se také po určitou dobu nacházela. Součástí Observatoře bylo bouřlivě se rozvíjející Astronomické muzeum s řadou odborných kabinetů a s expozicemi pro veřejnost atd., které doslova odsouvaly knihovnu stranou.

Po letech prostorového a materiálního strádání byly teprve po roce 2000 díky finanční injekci a následnému systematictějšímu financování umožněny renovace prostor, inventarizace muzejních předmětů a archivních sbírek, zahájení retrospektivní katalogizace a rozvoj na bázi informačních technologií. Informace o sbírkách (včetně ikonografických dokumentů a trojrozměrných předmětů) jsou nyní dostupné díky platformě Alidade (<https://alidade.obspm.fr/sdxapp/pages/fonds.html>). Knihovna obdržela statut francouzského akvizičního a informačního knihovního centra (CADIST) pro astronomii a astrofyziku (viz <http://www.obspm.fr/-presentation-de-la-.html?lang=fr>).

Využití nových IT nástrojů, vylepšené verze Alidade, pokračování retrospektivní katalogizace nebo projekt zpracování fototéky jsou však opět ohroženy kvůli nedostačitému financování. Aktivní doplňování fondů je skromné, knihovna je naštěstí adresátem významných darů (v poslední době např. mapy Měsíce významného grafika 17. století Clauda Mellana; viz např. <http://galileo.rice.edu/sci/observations/moon.html> nebo <http://brunelleschi.imss.fi.it/galileopalazzoostrozzi/oggetto/ClaudeMellanPierreGassendi-TreCarteLuna.html> – pozn. red.). Z finančních důvodů není možná výstavba nových depozi-tářů, veškeré úsilí se proto soustřeďuje na úpravy stávajících prostor.

Autorka se zamýšlí nad funkcemi knihovny, která spravuje památkově významné sbírky, rozhoduje o doplňování právě takových sbírek a rozhoduje nakonec i o památkové ochraně jednotlivých předmětů a souborů.

BOULLIER, Dominique. Moocs: la réputation comme seul dispositif d'orientation dans les savoirs? [Kurzy zvané Mooc: může být dobrá pověst jediným nástrojem pro orientaci ve znalostech?]. *Ar(ables)ques*. 2013, n°. 71, s. 22–23.

ISSN 2108-7016.

Dostupný také z: <http://www.abes.fr/Arabesques/Arabesques-n-71>.

Fenomén hromadných otevřených online kurzů (Mooc – massive open online course) a jeho dopad do vědy a vzdělávání. Autor, profesor univerzity Sciences Po v Paříži, se zamýšlí nad požadavkem masovosti, která je jedním z cílů konceptu Mooc, i technickým provedením tohoto konceptu, a jejich dopady na kvalitu vzdělávání, na snižování/zvyšování míry neuspořádanosti (désordre) znalostí a dokumentů i na hodnocení univerzit.

Otázka dezorientace ve světě dokumentů a znalostí se objevila velmi záhy. S rozvojem vědy a především univerzit se rozvíjely systémy, jejichž cílem bylo orientaci ulehčovat (včetně aspektu hodnocení, který je s fenoménem orientace ve světě znalostí těsně spjat) – knihovny, autorské poznámky, kritika, povinný výtisk, akademické časopisy.

Každá nová vlna změn v oblasti médií svým způsobem vnesla pochybnosti směrem ke zvyklostem předchozích období. Rozhlas a televize přinesly efekt uznání (hodnocení) veřejností díky rychlému všeobecnému šíření informací a bez přímé souvislosti s klasickým hodnocením vědecké kvality komunitou recenzentů. Internet pak radikálně změnil jak míru, s níž se zpřístupňují znalosti, tak principy orientace (pořádání). Technický výkon vyhledávačů je přímo úměrný šíření znalostí, publikační nástroje jsou k dispozici všem. Zatímco se ti, kteří se dosud zabývali „řízením“ – klasifikací, hierarchizací dokumentů, dostávají do situace, kdy svými metodami a prostředky nejsou s to masu dokumentů/informací/znalostí uspořádat, sami běžní uživatelé internetu se stávají mediátory, když zmnožují svá doporučení na sociálních sítích a na komerčních sitech. Obecné kolektivní povědomí o potřebě orientace se i tím změnilo; navíc současně dochází i z jiných příčin k oslabení potřeby autorit, a to ve všech oblastech. Právě v tomto kontextu se objevují kurzy typu Mooc.

Autor je toho názoru, že v kurzech Mooc nepřekvapují inovativní přístupy, a to jak z pedagogického, tak z technického hlediska. Platformy, které umožňují masové šíření kurzů (Coursera, Udacity...) strádají inercí, kvůli které se reprodukují předchozí postupy („effet diligence“). Kurzy přebírají propriety masmédií (masová reprodukovatelnost), vytvářejí systém značek (brandů), které mají vytěsnit ostatní (akademické) nástroje pro orientaci ve vědění a v poptávce po vzdělávání. Duplikují modely brandů (iTunes, Amazon), standardizují do extrému a „stávají se tak místy, kudy je třeba povinně projít“, vytvářejí efekt „hypermarketu, který zboří ceny“ a který nakonec diktuje svoje podmínky producentům – jimi jsou v tomto případě univerzity vytvářející obsahy a předávající vlastně *svou* reputaci do rukou prostředníka, který je nakonec tím, kdo využije případný úspěch, neboť univerzitám přebírají (dezorientovanou) klientelu („Dans tout cela, la captation de la réputation est le mécanisme décisif“ – uloupení reputace je tím rozhodujícím mechanismem v tom všem...). Přispívají k tomu i vyučující-vědci, kteří přistoupili na princip *publish or perish*. Kurzy Mooc jsou nástroji, které mají veškerou ne-tržně orientovanou dynamiku předávání a tvorby znalostí přesměrovat a přetvořit do mechanismu, který uznává jen hlediska finanční rentability.

DEMIDOV, D. D. Vlijanie rasshirenija perioda citirovanija na značenije impakt-faktora [Vliv prodloužení periody sledování citačních ohlasů na hodnotu impakt faktoru]. *Naučnyje i techničeskije biblioteki*. 2014, n°. 12, s. 39–48. ISSN 0130-9765.

Dostupný také z: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2014/12/ntb_12_5_2014.pdf.

Autor se zabývá změnami hodnot faktoru vlivu (impakt faktoru, dále též IF) při změně (v tomto případě rozšíření) sledovaného období (intervalu, periody) citačních ohlasů, a to na příkladu ruských odborných periodik z oboru zemědělství.

Obecně je nejrozšířenějším tzv. „dvoletý“ IF, založený na určení průměrného počtu odkazů, které byly v určitém roce zjištěny na články daného časopisu zveřejněné v něm v předchozích dvou letech. Autor tento způsob zjišťování citovanosti označuje jako IF2. Upozorňuje, že řada odborníků z oblasti scientometrie (naukometrie) považuje dvoletý interval za příliš krátký a z tohoto hlediska také danou metodu kritizuje (viz např. <http://www.physchem.chimfak.rsu.ru/General/impactfactor.html> nebo <http://www.spsl.nsc.ru/download/bibliosfera/4-2011.pdf>). Posuzování citovanosti za delší období by podle jejich mínění umožnilo zpřesnit výsledky statistického zjišťování a tím i rating mnoha časopisů. Pětiletý interval sledování (označený pro účely článku jako IF5) je výhodnější, objektivnější v případě humanitních a sociálních věd, a také pro časopisy z oblasti managementu či matematiky (v případě matematiky autor uvádí, že zhruba 90 % ohlasů se objevuje mimo dvoleté období).

Autor zjišťoval na vzorku ruských odborných časopisů z oblasti zemědělství, zda a jak se mění míra citovanosti v případě rozšíření periody sledování citačních ohlasů z dvou na pět let (tedy IF5 versus IF2). Zdrojem pro analýzu byla databáze Ruského indexu vědeckého citování (RINC – Rossijskij index naučnogo citirovanija), který je součástí Vědecké elektronické knihovny (NEB – Naučnaja elektronnaja biblioteka) – viz http://elibrary.ru/project_risc.asp. V článku je popsán postup práce, výsledky jsou dokumentovány v tabulkách a přílohách.

Obecně se má za to, že rozšíření periody pro sledování citovanosti je výhodné pro časopisy s nízkým IF2. Propočty citovanosti odborných ruských zemědělských časopisů ukázaly, že v tomto tematickém segmentu nemá rozšíření periody sledování citovanosti významný vliv na změnu hodnoty impakt faktoru, ke zvýšení ohlasů v případě IF5 při srovnání s IF2 došlo v různých letech jen u 22 až 25 % časopisů. Ale v případě ruských zemědělských periodik se potvrdilo, že ty tituly, jejichž výchozí IF (IF2) byl nízký, zvýšily v případě využití pětiletého intervalu svůj rating.

SJUNTJURENKO, Oleg Vasil'jevič. Napravlenija perspektivnogo razvitija informacionnoj dejatel'nosti VINITI [Perspektivní směry rozvoje informační činnosti VINITI]. *Naučnyje i techničeskije biblioteki*. 2015, n°. 1, s. 42–50. ISSN 0130-9765.

Dostupný také z: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2015/1/ntb_1_7_2015.pdf.

Přehled hlavních směrů dalšího rozvoje vědeckoinformační politiky Všeruského institutu vědeckých a technických informací Ruské akademie věd (VINITI RAN – <http://www2.viniti.ru/>). Cílem jsou hlubší zpracování informací, mnohoaspektová analýza již soustředěných dat, vytvoření moderních druhů informačních produktů a služeb zaměřených na podporu praxe ve vědě, technice i průmyslu.

Základní koncepcí VINITI v době jeho vzniku (1953) bylo provozování národního centra referování o světové produkci vědecké a technické literatury, vytváření obsažných, rozšířených referátů. Tato koncepce ve své dřívější podobě se již vyčerpala. Činnost

ústavu se pochopitelně modernizovala, dnes je ale třeba se znova zamyslet nad dalšími zásadními kroky.

Podle autora je základním systémovým problémem informačních oborů v Ruské federaci to, že existující trh informačních produktů a služeb nedovoluje naplno uspokojovat rostoucí poptávku a rozšiřující se spektrum informačních potřeb uživatelů z oblasti řízení národního hospodářství, vzdělávání, z prostředí generování znalostí, ze sektoru výroby a inovací. Některé kroky ve směru řešení těchto problémů, a to jak na koncepční, tak na organizační a technologické úrovni, se ve VINITI již připravují. Rozšiřují se možnosti tzv. Jednotné technologické databáze (o ní viz např. <http://lamb.viniti.ru/sid2/sid2free?sid2=J0635602520>, pozn. red.), rozvíjejí se informačně-analytická činnost a informační modelování, nové druhy internetových služeb souvisejících s přístupem k databázím VINITI.

Elektronická databáze VINITI obsahuje více než 35 milionů záznamů (při retrospektivě až 15 let – podle jednotlivých oblastí). Následné „vytěžení“ (*postobrabotka*) takového referátového zdroje může za použití statistických metod přispět k řešení řady úkolů (od analýzy struktury vědy, zachycení tendencí a procesů, které v ní probíhají, určení aktuálních či naopak aktuálnost ztrácejících směrů vědeckého bádání až po stanovení produktivity vědecké práce v určité oblasti či analýzu struktury vědecké komunity a zkoumání vědy jako sociálního organismu, nakonec i prognózování jejich dynamiky). Statistické metody umožňují zjišťovat statistické zákonitosti vyjadřující vzájemnou závislost různých parametrů zkoumaných systémů a procesů. V rozvinutých zemích je sociální, ekonomická a demografická statistika považována za empirickou základnu pro řízení národního hospodářství a provádění celé řady reforem.

Autor uvažuje o zapojení dalších ruských, případně i zahraničních zdrojů, čímž by násobně narostl objem dat pro *postobrabotku*: zdroje Ruského fondu základního výzkumu (RFFI, <http://www.rfbr.ru/rffi/ru/>), Rosnauky (<http://rosnauka.ru/>, <http://www.fcntp.ru/>), Rosstatu (Federální služba státní statistiky Ruské federace, <http://www.gks.ru/>), ale i Národní vědecké nadace USA (NSF, <http://www.nsf.gov/>), někdejšího Ústavu vědeckých informací (ISI, dnes na stránkách Web of Science Thomson Reuters, <http://thomsonreuters.com/en/products-services/scholarly-scientific-research/scholarly-search-and-discovery/web-of-science.html>), časopisu The Scientific World (<http://www.hindawi.com/journals/tswj/>), americké společnosti CAS (Chemical Abstracts Service, <http://www.cas.org/>) aj. Naznačuje výsledky, jichž by bylo možno dosáhnout (korelace mezi změnami rozpočtu na vědu a růstu počtu vědeckých publikací, hodnocení závislosti počtu publikací a HDP, srovnávací analýza růstu HDP a výdajů na vzdělání). Formuluje, co je zapotřebí pro to udělat: obnovit některé tradiční činnosti VINITI související se zpracováním informací a rozvíjet je s využitím nejnovějších informačních technologií (měsíční expres informace s přehledovými obzory a bibliografickými seznamy – mají problémově orientovaný a prognózově analytický charakter), vytvořit distribuovaný funkčně orientovaný systém informační podpory inovací (systém, jehož jádrem bude platforma (megaportál) umožňující přístup k serverům informačních systémů s plnotextovými informacemi o výsledcích vědy a výzkumu; koncepčním prototypem takové platformy může být informační služba EU CORDIS), informační služby využívající plnotextovou databázi (precedentem takového řešení může být již budovaná Vědecká elektronická knihovna – NEB, <http://elibrary.ru/>), vytvořit mechanismy agregace, zpracování a adresného zprostředkování informací z otevřených zdrojů internetu atd.

**ŠRAJBERG, Ja. L. Elektronaja kniga v bibliotekach Rossii v uslovijach menjajuščegosja zakonodatel'stva [Elektronická kniha v ruských knihovnách v podmínkách měnících se zákonů]. *Naučnyje i techničeskije biblioteki*, 2014. n°. 12, s. 5–12
ISSN 0130-9765.**

Dostupný také z: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2014/12/ntb_12_1_2014.pdf.

Přehled o možnostech a stavu doplňování knihoven Ruské federace (RF) elektronickými knihami v souvislosti se změnami v autorskoprávní oblasti a vývojem vydavatelství a trhu elektronických knih.

Elektronické publikace, převážně časopisy, se v knihovnách RF objevily na začátku 90. let 20. století díky aktivitě takových vydavatelů a dodavatelů, jako Elsevier, Springer, IEEE či CAS, kteří sami nebo za pomoci prostředníků (mezinárodních – EBSCO, SWETS aj., nebo ruských – RFFI, NEIKON) začali knihovnám nabízet předplatné plnotextových časopisů. Mnoho knihoven těchto nabídek využilo, na úkor tradičního předplatného papírových časopisů.

Elektronické knihy se jako předmět doplňování a rozšíření služeb čtenářům objevily v knihovnách RF koncem 90. let 20. století, aktivněji se ale začaly využívat teprve po roce 2005–2006. V té době již existoval zákon RF O autorském právu a právech souvisejících (Ob avtorskom prave i smežnych pravach, zákon č. 5351-1 z r. 1993, novelizován 2006), ten však (i přes úpravy přijaté v roce 2006) prakticky nepočítal s vytvářením a využíváním elektronických publikací. Pod tlakem autorů a nakladatelů, kteří upozorňovali na růst nelegálního obchodování s digitálními kopiemi, začali zákonodárci koncem roku 2006 zpracovávat nové znění zákona o autorském právu a duševním vlastnictví, jenž by se orientoval na již existující analogické americké a evropské právní úpravy. Situace se vyvinula tak, že dnes (od 1. ledna 2015) platí v RF nová redakce 4. části Občanského zákoníku, která se týká ochrany autorských práv a duševního vlastnictví. Zákon je velmi striktní, byly téměř „odbourány“ tradiční možnosti čestného užití (faire use), důsledkem toho je aktivizace pirátství. Určité výjimky (i s ohledem na politiku IFLA) se přesto připouštějí, a to právě v knihovnách: volné kopírování naučné a vzdělávací literatury (avšak až po uplynutí 10 let od vydání a za podmínky, že nedošlo k reedici daného titulu), zavádí se určitý analog „faire use“ pro články, fragmenty knižních textů, preprinty (s podmínkou jejich vědeckého nebo výukového charakteru), a také využití pro osobní účely.

Pokud jde o vydávání elektronických knih v RF, jejich podíl v produkci ruských nakladatelství neustále roste, zřetelné je to především u nakladatelů Moskvy a Sankt-Pětěrburgu. I trh s e-knihami dynamicky roste; koncem roku 2013 objem tržeb překročil 15 milionů dolarů, prognóza na léta 2015–2017 uvádí více než 30 milionů dolarů. Objem titulů elektronických knih na knižním trhu RF dosáhl v roce 2014 10–12 % celkového množství vydaných titulů (připomeňme, že ruský knižní trh a vydavatelská produkce po krizi r. 2008 opět rostly, pokud jde o vydávání tištěných knih, podle absolutních čísel RF ve světě zaujímá třetí místo po Číně a USA).

Knihovny RF dnes aktivně doplňují svoje fondy e-knihami, ať již jde o publikace online, nebo offline. V posledních letech činí podíl e-knih do 20 % doplňovaného elektronického obsahu (v jednotlivých knihovnách představují výrazný podíl, a to od 70 do 100 %, elektronické časopisy, především vědeckotechnické). Ve vysokoškolském prostředí dnes v Ruské federaci funguje cca 15 tzv. Elektronických knihovnických systémů (EBS – Elektronaja bibliotečnaja sistema), které výrazným způsobem zvyšují objem legálního elektronického obsahu. Jde o internetové knihovny e-knih a dalších typů publikací zpravidla výukového charakteru, vytvářené na základě autorských licencí a pro potřeby univerzit. EBS jsou opatřeny certifikáty Ministerstva školství a vědy RF, přičemž všechny vzdělávací instituce jsou povinny využívat zdroje EBS ve svých učebních programech.

Autor se dále věnuje některým aspektům infrastruktury ruského trhu elektronických knih. Na závěr zmiňuje hlavní knihovnické projekty v oblasti e-knih:

- Nacional'nyj bibliotecznyj resurs (Národní zdroj knihoven, www.natlib.ru, 40 tisíc plných textů titulů knih vycházejících v RF, vše na základě individuálních smluv s držiteli autorských práv);
- Nacional'naja elektronnaja biblioteka (Národní elektronická knihovna, www.rusneb.ru; zdroje Ruské státní a Ruské národní knihovny, Státní vědeckotechnické knihovny (GPNTB) a Prezidentské knihovny, celkem více než 1 milion textů, včetně disertací);
- EKBSO (www.vlibrary.ru, souborný katalog a plné texty učebnic ruských univerzit – 35 tisíc plných textů, 12 milionů bibliografických záznamů);
- SKBR (www.skbr2.nilc.ru, Souborný katalog ruských knihoven – 35 milionů záznamů, 300 tisíc textů);
- FEMB (www.femb.ru, Federální elektronická lékařská knihovna – 20 tisíc textů);
- Souborný katalog vědeckotechnické literatury (www.gpntb.ru; více než 1 milion bibliografických záznamů, téměř 1,5 tisíce plných textů).

WOLFARTH, Jennifer a Sonia GUÉDON. La péd@gothèque des Pays de la Loire: itinéraire d'un nouveau service [Pedagogika kraje Pays de la Loire: itinerář nové služby]. *Ar(abes)ques*, 2013. n° 71, s. 8–9.

ISSN 2108-7016.

Dostupný také z: <http://www.abes.fr/Arabesques/Arabesques-n-71>.

Příspěvek popisuje zkušenosti s vytvářením katalogu elektronických pedagogických zdrojů vysokých škol kraje Pays de la Loire (česky doslova „země“ nebo „kraje Loiry“ – skládá se z pěti departmentů přiléhajících k dolnímu toku řeky: Loire-Atlantique, Mayenne, Maine-et-Loire, Sarthe a Vendé; údolí Loiry je vzhledem k přírodnímu bohatství uchovanému díky tomu, že řeka nebyla zasažena regulací, zařazeno do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO, pozn. red.).

Katalog elektronických pedagogických zdrojů vytváří Univerzita du Maine v rámci projektu Université numérique des Pays de la Loire (Digitální univerzita kraje Pays de la Loire) již od roku 2008 ve spolupráci s univerzitami ve městech Mans, Nantes a Angers.

Tato „pedagogika“ (viz <http://pedagotheque.lunam.fr>) je součástí tzv. tematických digitálních univerzit (UNT – université numérique thématique, viz portál UNT <http://univ-numerique.fr/>, další informace např. na <http://unt.unice.fr/>, <http://www.unit.eu/fr/enseignant/unt/>; pozn. red.), jež jsou budovány po roce 2000 s cílem napomoci propojování a sdílení pedagogických obsahů nejrůznějšího charakteru v národním měřítku. Jednotlivé UNT se vytvářejí podle tematických zaměření, např. právo, medicína, životní prostředí, ekonomie, přírodní vědy apod.

Autorky popisují některé aspekty a specifika popisu elektronických vysokoškolských pedagogických zdrojů pro účel pedagogiky (použití standardu LOM – Learning Object Metadata, resp. jeho francouzské specifikace SupLOMFR pro popis zdrojů, viz <http://sup.lomfr.fr>, a ORI-OAI pro jejich indexování), dotýkají se problému neúčasti pedagogů při indexaci zdrojů. Zpracovatelé se přesto snaží zapojit do této práce autory: je zpracován dokument (charta), který autoři podepisují a v němž jsou specifikovány některé aspekty dotýkající se indexace (identifikace zdrojů, doba validity, podmínky přístupu). Zároveň charta zavazuje autory dodržovat určitá pravidla (původnost vytvořeného obsahu ve smyslu autorského práva), přemýšlet o podmínkách přístupu/šíření (rozhodnout, pod kterou licencí Creative Commons bude obsah k dispozici) – tyto informace jsou poté součástí metadat formátu SupLOMFR.

Zpracovala PhDr. Anna Machová